

1. Türkiye
Üstün Yetenekli Çocuklar
Kongresi

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLAR
POLİTİKA ÖNERİLERİ KOMİSYONU
ÖN RAPORU

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLAR
POLİTİKA ÖNERİLERİ KOMİSYONU
ÖN RAPORU

Kapak Tasarımı: Cevdet Karal, Ender Çılğın
Tasarım: Ali Çiftçi
Baskı-cilt: ERKAM Matbaası
Baskı tarihi: 12 Eylül 2004
Birinci baskı: 1000 adet

ISBN 975-552-065-1

Alt Komisyon Başkanı: Prof. Dr. Füsür Akarsu
Üyeler : Doç. Dr. Ayşenur Toğros
Dr. Buket Yıkmacı Güzel
Mustafa Ruhi Şirin

Çocuk Vakfı Yayınları

Zafer Sokak No: 17
34371 - Nişantaşı-Istanbul

Telefon: 0212 240 23 83 - 240 41 96
Belgegeçer: 0212 230 01 25
www.cocukvakfi.org.tr
elektronik posta: cocukvakfi@hotmail.com
ustunyetenek@cocukvakfi.org.tr

İstanbul, 2004

İçindekiler

Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi	9
Amaç	9
İlkeler	9
Bazı Ülkelerde Üstün Yetenekliler Eğitimi Uygulamaları	9
Boyutlar	14
Toplum	14
Medya	15
Ana-babalar	15
Üniversiteler	16
Örgün Eğitim Kurumları	16
Yasal Düzenleme ve Kaynaklar	17
Türkiye için Model Önerisi	18
Örgün Eğitim	18
Yaygın Eğitim	19
Eğitimin Özellikleri	19
Kurum Modeli	22

Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi

AMAÇ

Geliştirilmekte olan üstün yeteneklilerin eğitimi modelinin amacı ülkemizde üstün yeteneklerinin gerektirdiği özel eğitimi alamayan çocuk ve gençlerin (0-25 yaş) genel ve özel öğrenme ve gelişme ihtiyaçlarına cevap verebilecek esneklikte, üretime ve yaratıcılığa dayalı farklılaştırılmış öğrenme ortam ve yaşantıları sağlanmasına yönelik yol haritasının ana hatlarını belirlemektir. Böylece örgün eğitim hizmetinin yanı sıra üstün yeteneklilere sunulacak özel eğitim etkinliklerinin yapılandırılması, işleyişe ilişkin ilke, yöntem ve değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi, öncelikler üzerinde uzlaşılması hedeflenmektedir.

İLKELER

Üstün yeteneklilerin eğitiminde ülkemiz için önerilen model esnek, farklılıklar gösteren, mevcut imkanların (kişi, malzeme, mekan, mali destek) ürün ve yaratıcılık ortaya çıkaracak etkinliklerin planlanmasına, uygulanmasına ve değerlendirilmesine dayalıdır. Bu sebeple her aşamada çeşitli ve farklı, araştırma ve geliştirmeye dayalı, önü ve ucu açık etkinliklere yer verilmesi ana ilkedir.

BAZI ÜLKELERDE ÜSTÜN YETENEKLİLER EĞİTİMİ UYGULAMALARI

Dünyada 1980'leri izleyen yıllarda hız kazanan üstün yetenekliler eğitiminin gelişimini iki ana evrede toplamak mümkündür. Bunlardan ilki **gerekseler ve kuruluş** evresi, ikincisi ise **yaygınlaşma ve çeşitlenme** evresi olarak tanımlana-

bilir. Farklı ülkeler bu evrelerden farklı zamanlarda geçmektedir. Ancak birbirinden oldukça farklı uygulamaların üstün yetenekliler eğitimi kapsamına alınabilmesi için üç temel ölçütün karşılanması gerekir:

- öğrencilerin bir ya da daha çok sayıda yetenek ölçümüne tabi tutulması ve belli bir düzeyin üzerindeki programlara alınması
- yeteneklerin öğrencinin hızına ve tarzına uygun bir biçimde geliştirilmesine izin veren farklılaştırılmış ya da bireyselleştirilmiş, “meydan okuyucu” nitelikte (challenging) öğrenme yaşantılarından oluşan programlar
- Üstün yeteneklilerle çalışabilecek özelliklerde ve bu amaçla yetiştirilmiş öğretmen, usta öğretici ve “mentor”lar.

Ülkeleri bu tür eğitim uygulamaları açısından sınıflamak yerine, uygulamaların niteliği ve türü açısından bir süreklilik çizgisine oturtmak daha akla yakın olabilir. Bu çizginin bir ucunda üstün yetenekliler de dahil, tüm öğrencilerine farklılaşmış ve bireyselleştirilmiş eğitimi olağan örgün eğitim içinde sunan İsveç gibi ülkeler, öbür ucunda da Çin ve Rusya gibi kitlesel eğitimin dışında seçilmiş öğrencilere özgü okullar açan ülkeler vardır. Kolaylıkla anlaşılacağı gibi ülkelerin üstün yetenekliler konusuna yaklaşımı, felsefeleri, nüfusları, GSMH ile bundan eğitime ayırdıkları pay, gelişmişlik düzeyleri, ve daha da önemlisi “eğitimde fırsat eşitliği” kavramından ne anladıkları ile yakından ilgilidir.

Günümüzde zeka ve yetenek kavramları beyin araştırmaları sonuçlarından da beslenerek ciddi bir dönüşüme uğramıştır. Geçen yüzyılda yalnızca sözel, sayısal ve uzay ilişkilerini içeren genel zeka tanımı yerini çoklu zeka anlayışına bırakmıştır. Buna göre yukarıdakilere ek olarak müzik, bedensel-kinestetik, kişiler arası ilişkiler, kişinin kendisi ile ilişkisi, doğa ile ilişki boyutları genel zekayı ya da bizim Türkçe’de tercih ettiğimiz gibi yeteneği oluşturuyor. Zeka konusundaki bilimsel gelişmelerin neredeyse tam tersi bir gelişim dünyadaki üstün yetenekliler eğitiminin uygulamasında dikkat çekiyor. Bir başka deyişle zeka kavramı dar bir tanımdan geniş bir tanıma doğru giderken, üstün yetenekliler eğitimi geniş tabanlı özel yetenek alanları uygulamalarından genel üstün yeteneğe doğru gelişme gösteriyor.

Yüzyıllardır sporun çeşitli dallarında, müzikte ya da resimde yeteneği fark edilen çocuklar ya örgün eğitim içinde özel okullarda ya da örgün kurumların yanı sıra özel ders ve kurslarla küçük yaştan itibaren farklı bir eğitime tabi tutuldu-

lar. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren spor olimpiyatları ve sanatın evrensel dili en iyilerin ortaya çıkarılması için yarışma ve uygun eğitim fırsatları konuyu ulusal bir platforma taşıdı. Ülkeler dünya arenasında üstünlüklerini kanıtlamanın bir yolu olarak üstün yetenekli gençlerini sahneye çıkarttı. Bilimin ve teknolojinin ilerlemesi benzer bir biçimde fen ve matematiğin de olimpiyatlara dönüşmesini sağladı. En önde giden ülkeler bilgi çağında dünyanın en iyi en seçkin eğitim kurumları olan üniversite ve enstitülerini bilim ve teknolojiyle kaynaştırdılar. Küreselleşme ile ülke sınırları inceldikçe, dünyanın en iyi beyinlerini bu cazibe merkezlerine çekerek Nobel ödülleri kulvarında yarış hızlandırdılar. Seçkin, yani en iyi, en yetenekli öğrencileri küçük yaşlardan itibaren seçip üniversiteye hazırlayan okullar açtılar. Artık tüm çağ nüfusuna ulaşan temel eğitim hizmeti yoluyla üstün yetenekleri saptayıp, onlara farklı eğitim olanakları sundular. Sorbonne, Oxford, Cambridge, Yale, Harvard, MIT gibi okullar Tokyo Üniversitesi, Pekin Üniversitesi ve Moskova Üniversitesi gibi kurumlar Batıda ve doğuda mükemmellik eğitiminin merkezlerini oluşturdu.

Batıdaki merkezle akan beyin göçü, zeka ve yaratıcılık ile eğitim ve kalkınmanın yakın ilişkisi dünyadaki tüm ülkeleri benzer bir biçimde kendi üstün nitelikli insanlarını seçmeye, eğitmeye ve uluslar arası rekabette kendi saflarında onlara yer vermeye yöneltti. Ülkeler yer altı ve yer üstü zenginliklerinin arasına insanın bir kaynak olarak zenginliğini katmaya başladı.

Bir önemli başka etken de İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi ile yükümlülük haline gelen öğrenme hakkı anlayışıdır. 5-9 Mart 1990’da Tayland’ın Jomtien’ kentinde imzalanan “Herkes için Eğitim Dünya Beyannameyi ve Temel Öğrenme İhtiyaçlarının Karşılansın İçin Hareket Çerçevesi” anlaşması ile ülkelerin büyük bir çoğunluğu ‘herkes için eğitim’ sözünü yerine getirme çabasına girdiler. Niceliksel gelişim hızla sağlanırken, niteliksel gelişim ihtiyaç haline gelmeye başladı. Normal eğitim fırsatlarından yararlanmakta zorluk çeken engelli çocuklar ve üstün yetenekliler farklı biçimlerde eğitime ihtiyacı, zekanın çok yönlü kavramsallaştırılması ile buluştu. 1980’lerden bu yana üstün yetenekliler eğitiminde görülen hızlı gelişimin ekonomik, hukuki ve bilimsel alt yapısı kısaca böyle özetlenebilir.

Eğitim hakkı çerçevesinde dünya ölçekli bütün atılımların gerçekleşmesinde 20 Kasım 1989’da kabul edilen “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”nin etkin rolü olmuştur. Bu sözleşmenin temel kriterleri olan çocuğun yaşama, gelişme ve korunması hakkı, çocuğun öncelikli yararının gözetilmesi, çocuğun görüşünün alın-

ması (katılımı) ve çocuğa karşı her tür ayrımcılığın önlenmesi ilkelerinin hayata geçirilmesi yeni çocuk paradigmasının öncelikli amacıdır. Sözleşmenin yaşama ve gelişme hakkını belirleyen altıncı maddesi; çocuğun görüşünün alınmasını öngören 12. ve 13. maddeleri ile eğitim hakkını düzenleyen 28. ve 29. maddeleri çocuk özneye yönelik eğitimin nitelikli olması için ülkelere sorumluluklar yüklemiştir. 30 Eylül 1990'da New York'ta imzalanan "Çocukların Yaşatılmaları, Korunmaları ve Geliştirilmelerine İlişkin Dünya Bildirgesi" ile sözleşmenin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Yetenekleri ve farklılıkları dikkate alan, nitelikli eğitim olanaklarından yararlanarak potansiyelini gerçekleştirmeye yönelik anlayışın yaygınlaşması üstün yetenekli çocukların eğitiminin yeniden dünya gündemine gelmesine neden olmuştur.

Temellerini John Dewey'in "yaşantı" (experience) kavramı ile Jean Piaget'in "zihinsel yapıların oluşumu"na dayandıran günümüz eğitim kuramları uzun bir süredir eğitime "öğrenme" penceresinden bakmanın önemini kavramış durumdadır. Bizim milli müfredat programlarımızın çerçevesini oluşturan davranışçı yaklaşım ve sık sık dile getirdiğimiz "öğrenci merkezli eğitim" bu gelişmenin uzantısıdır. Ancak eğitim öğretim uygulamalarımız henüz öğretmenin ders anlatması geleneğini aşabilmiş değildir. Üstün yetenekliler eğitiminin katkısı sayılabilecek "öğrenmelerin farklılaştırılması" kavramı da öğrencinin yetenek alanına ve düzeyine göre, yani öğrenciye göre öğrenme ortamlarının düzenlenmesini öngörür. Bu noktada öğrenciden yalnızca etkinliklere aktif katılım değil aynı zamanda öğrenmeye yönelik zihinsel değişme ve öğrenme hedeflerinin seçiminde de kararlara aktif katılım beklenmektedir. Bir başka deyişle öğrenci hem öğrenmelerin hem de eğitimin nesnesi değil öznesi konumundadır. "Öğretme" bir yöntem olarak ihtiyaç duyulduğunda kullanılan öğretim araçlarından birisidir.

Pek çok ülkede spor, müzik, görsel sanatlar ile fen ve matematikte üstün yetenek sergileyenlere ilk ya da ortaöğretim düzeyinde farklı eğitim uygulaması yaygın kabul görmüştür. Özellikle eski SSCB ya da bugünkü Rusya yabancı diller, sanat ve spor alanlarında geniş bir coğrafyadan topladığı öğrencilere küçük yaşlardan itibaren farklı bir eğitim sunmayı geleneğinin bir parçası haline getirmiştir. Benzer bir durum fen, matematik ve teknik eğitim için de geçerlidir. Moskova, Saint Petersburg, Kiev ve Novosibirsk'teki "bilim kenti"nde lise düzeyinden itibaren bu konuda yüksek potansiyel gösterenlere lise, üniversite ve lisansüstü düzeyde tamamen farklı bir eğitim sunulmaktadır.

İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda gibi ülkeler üstün yetenekliler eğitimi örgün öğretimin içinde bireyselleşme ile çözmektedir. Her çocuk kendi sınıfında öğretmenin yönlendirmesi ile arkadaşlarından daha hızlı, daha derin ve farklı öğrenme yaşantılarına maruz kalabiliyor. Ancak genellikle üniversitelere ya da eğitimden sorumlu yerel yönetimlere bağlı olarak kurulan merkezlerde (örneğin Hollanda'da Nymegen Üniversitesine bağlı Üstün Yetenekliler Eğitimi Merkezi)

Öğretmen yetiştirme, öğrenme malzemesi geliştirme ve konuyla ilgili bilimsel çalışmalar yapılıyor.

Üstün yetenekliler eğitiminin örgün eğitimle en uyumlu biçimde kaynaştırıldığı, bilimsel verilerle eğitim kuramlarının en yerinde uygulamalarının yapıldığı ülkelerden birisi Kanada'dır. Özellikle Ontario eyaletinde eğitim yaşantıları kapsayan, derinlik, hız ve çeşitlilik açısından farklılaştırılarak öğrencilere sunulmaktadır. Okullarda programın okula uyumunu sağlayan bir koordinatörlük kurulmuştur. Buna bağlı olarak çalışan bir grup öğretmen ile öğrenciler bir yandan bu özel programdan yararlanmakta bir taraftan da üstün yetenek sergilemedikleri alanlarda yaşantıları ile normal öğretimlerine devam etmektedir. Öğretmenlere hizmet içi eğitim verilerle programlara okul düzeyinde katkıda bulunmaktadır. Üniversitelere bağlı enstitüler öğretmenlere lisansüstü düzeyde eğitim sunmakta ve üstün yetenekliler alanında kuramsal ve uygulamalı araştırmalar yapılmaktadır. Üniversitede bu alanda çalışan akademisyenlerle yerel eğitim otoriteleri ve okullar birlikte çalışmaktadır. Eyalet bütçesinde üstün yeteneklilerin eğitimine ciddi mali kaynak ayrılmaktadır. Kanada dünyada devlet bütçesinden eğitime en çok kaynak ayıran ülkelerin başında gelmektedir.

Çin'de 1973 yılında başlayan ve daha önceki farklılaştırma yasalarına rağmen zaman içinde gelişerek üstün yeteneklilerin sınavla seçilerek ayrı bir eğitime tabi tutuldukları ortaokul ve lise düzeyinde okullar ile bu konuların çalışıldığı bir merkez vardır. Seçkin/seçici eğitime karşı bazı ülkelerde (İngiltere, Avustralya Yeni Zelanda gibi) bu tür çocuklar için ayrı okullar açılmakta, ana-baba dernekleri ve araştırma merkezleri açılmakta ve toplum ve hükümetlere üstün yetenekliler eğitiminin gerekliliği ve yararları hakkında yayınlar yapılmaktadır. Almanya'daki 'gymnasium' lar bir tür yetenek seçimine dayalı okullar olmasına rağmen, spor ve genel yetenekte üstünlere büyük oranda yer veren ve farklı eğitim uygulayan okullar ve üniversitelerle işbirliği yaparak çalışan ve fonlarını devletten alan bir üstün yetenekliler eğitimi merkezi (*Bildung und Begabung*) da vardır.

Ülkelerin kendi sistemlerine ve beklentilerine uyan modeller geliştirdikleri gözlenmektedir. Bu modelin içinde farklı uygulamaların bir kısmı farklı bileşenler halinde yer alabilir ya da bunlardan yalnızca birisi tercih edilebilir. En sık rastlanan uygulamalar arasında hızlandırma (sınıf atlama), eğitimi ders saatleri içinde ancak derslikler dışında zenginleştirme, okul dışı etkinlikler, kol etkinliklerini çeşitlendirme, sınıf içinde öğrenme yaşantılarını farklılaştırma, bireyselleştirilmiş öğretim ve ayrı okullarda eğitim sayılabilir.

BOYUTLAR

TOPLUM

Toplumun yeteneklilere yaklaşımı, ülkede bu kişilere nasıl bakıldığı doğrudan doğruya onların eğitimini ve yaşamını belirler. Bu bağlamda toplumsal bir değişikliğe acilen ihtiyaç vardır. Biraz daha somut olarak ifade etmek gerekirse aşağıdaki doğrultuda değişim sağlanmalıdır:

- Eğitimde fırsat eşitliği herkese aynı eğitim hizmetini sunmak demek değildir. Uygun fırsatların yaratılması yaşa, yeteneklere, kişilerin içinde bulunduğu koşullara ve ihtiyaçlarına göre değişir. Adil olan uygun fırsatların yaratılmasıdır. Bu da yalnızca devletin değil tüm kurum ve kuruluşlarıyla toplumun görevidir.
- Herkes yasalar önünde eşit hak ve özgürlüklere sahiptir, ancak herkes biyolojik ve psikolojik olarak aynı değildir. İnsanlar çeşitli özellikleri bakımından büyük farklılıklar gösterir. Eğitim ve toplumsal kalkınma açısından bu farklılıklar zenginliktir. Farklılık ve çeşitlilik dinamizm ve sinerji yaratır. Bunun geliştirilmesi gerekir. Farklılık, ortadan kaldırılacak bir durum değil, tersine geliştirilmesi gereken bir durumdur. Bu yüzden farklı özellikler tanılanmalı ve gelişmelerine zemin hazırlanmalıdır.
- İnsan kaynağı en önemli milli servet haline gelmiştir. Bu kaynağın yerinde ve doğru kullanılması gerekir. Eğitimin aynı zamanda yüksek maliyetli ve geri dönüşü geç bir yatırım olduğu düşünüldüğünde eldeki imkanların getirisinin yüksek yerlerde kullanılması akıllıcadır. Bu bağlamda üstün yetenekliler eğitimi öncelik ve aciliyet göstermektedir.
- İş dünyası, her türlü üretim ve ticaret kuruluşları mesleki-tekni eğitimin yanı sıra üstün yetenekliler eğitimine yatırım yaparak ya da katılımları ile

destek verebilir. Problem çözme, analitik düşünebilme, yenilik yapabilme, farklı bakış açılarıyla soruna yaklaşabilme gibi beceriler bu kuruluşların işlerini daha iyi yapabilmek için güncel olarak ihtiyaç duydukları becerilerdir. Bu beceriler aynı zamanda üstün yeteneklilerin ayırt edici özellikleridir. Sorunların yarattığı ihtiyaçla öğrenme ve geliştirme ihtiyacı bir araya getirilebilirse sonuçtan her iki taraf da kazançla çıkabilir.

- Üstün yeteneklilerin eğitimi konusu bilim ve sanat dünyası ile üniversitelerin topluma hizmet boyutunda rahatlıkla işbirliği yapabileceği, disiplinlerarası çalışmaya elverişli bir konudur.
- Sözü edilen nitelikte bir eğitim rahatlıkla hükümet kuruluşları, uzman sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimlerin, meslek oda ya da birlikleri ile ulusal ve uluslararası gönüllü kuruluşların bünyelerine ve işleyişlerine dahil edilebilecek bir uygulamadır. Bu anlamda yürütülecek hizmet, eğitim ve araştırma projelerinin nispeten az maliyet ve emek ile özgün sonuçlara ulaşması mümkün olabilir.

MEDYA

Kitle iletişim araçlarının özellikle de gazete ve TV kanallarının desteği önemlidir. Baştan itibaren ilgi ve desteklerinin sağlanması yönünde bağlantılar kurmak yerinde olur. Katkıları yalnızca yapılanları duyurmakla kalmayıp, etkinliklerin bir parçası haline getirilmeleri halinde çok yönlü yarar sağlayabilirler. Bu sayede doğrudan etkinliğin içinde yer almayan pek çok kişi etkinliklere katılma şansı yakalayabilir. Özellikle elektronik medyalar ve internet aynı zamanda birer iş yeri olarak da yeteneklerin geliştirilmesinde paydaş rolü oynayabilir.

ANA-BABALAR

Üstün yetenekliler eğitiminin hem taraf hem de parçası olarak ailelere büyük sorumluluk ve görev düşmektedir. Bu nedenle ana-baba, kardeşler, dedeler-nineler ve yakın akrabaların eğitimleri, söz konusu eğitimin bir uzantısı olarak görülmesi ve etkinlikler arasında mutlaka bunların eğitimine de yer verilmelidir. Bu konuda üniversitelere, rehberlik merkezlerine, okul-aile birliklerine, uzman sivil toplum kuruluşlarına, çocuk derneklerine ve medyaya kritik bir rol düşmektedir. Ebeveynlerin ve çocukların dernek kurması özendirilebilir. Yerel yönetimler ve gönül-

lülü kuruluşlarla bu bağlamda işbirliğine gidilebilir. Belli bir eğitimden geçenler diğerlerini eğitmek üzere devreye sokulabilir. Bazı etkinlikler ana-babaların da katılımı ile gerçekleştirilebilir. Diğer etkinlikler için onların imkan ve hizmetlerinden yararlanılabilir. Bu konunun en güçlü destekçisi ve savunucusu ebeveynlerdir. Bu kapsamda yapılacak organizasyon, eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile yayın/dağıtım konuları bir iş alanı olarak özel girişimcilerin ilgisini çekebilir. Onlar da teşvik edilmelidir.

ÜNİVERSİTELER

Üniversitelerin çok yönlü katkıları şöyle sıralanabilir:

- Bilim kuruluşları olarak bilimsel çalışmalara yeteneklilerin katılmasını sağlamak
- Yükseköğretim kurumları olarak farklı meslek, alan ve becerilerin öğretilmesine destek vermek
- Eğitim fakülteleri yoluyla üstün yetenekliler eğitimi konusunda kuramsal ve uygulamalı eğitim sunmak
- Eğitim fakülteleri yoluyla üstün yeteneklilerin öğretiminde hizmet-öncesi ve hizmet içi bağlamında öğretmen yetiştirmek, yüksek lisans ve doktora programları açmak
- Üstün yetenekliler konusunda bilimsel çalışmalar, araştırmalar, toplantılar yapmak
- Toplumla hizmet bağlamında yeteneklilerin yaşam boyu öğrenimine fırsat vermek

ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARI

MEB'na bağlı örgün eğitim kurumları üstün yetenekliler konusuna iki boyutta katkıda bulunabilir:

1. Temel eğitim ve ortaöğretim düzeyinde üstün yetenekliler eğitimini küçük yaşta başlatmak. Öğretimde farklılaştırma ve bireyselleştirmeyi hayata geçirmek. Önerilen modeli sisteme entegre etmeye yönelik yasa ve yönetmelikleri hazırlamak. Program geliştirme ve değerlendirme prosedürleri belirlemek.

2. BİLSEM'leri proje temelli etkinliğe kavuşacak niteliğe getirmek. Bu amaçla yapılabilecek işler arasında mevcut fiziksel alt yapının yeterli hale getirilmesi, öğretmenlerin hizmet-içi eğitimi, etkinliklerin proje etrafında gerçekleştirilmesinin sağlanması, BİLSEM'ler arası işbirliğinin yasal ve mali alt yapının geliştirilmesinin sağlanması sayılabilir.

MEB'nın bu konuda yapabileceği en önemli katkı, örgün olmayan eğitim etkinliklerinin gelişmesine engel oluşturmamak, farklı uygulama ve girişimlere kendilerini kanıtama fırsatını vermektir. Etkinliklerin etkililiğinin MEB tarafından değil, bu hizmeti alan çocuklar/gençler ve ana-babaları tarafından yararlılığının değerlendirilmesi için doğasına daha uygundur. MEB fiziksel ortamda oluşabilecek tehlike, beden ve ruh sağlığı açısından tehdit ya da çocuğun kötüye kullanılması anlamında zararlı durumlar söz konusu olduğunda izleme ve denetim görevini üstlenmelidir. Ancak etkinlik raporları ile değerlendirme sonuçları sorumlu diğer kuruluşlarla birlikte ilgili MEB birimlerine de gönderilebilir.

YASAL DÜZENLEMELER VE KAYNAKLAR

Üstün yetenekliler eğitimine başlanmasıyla birlikte ele alınması gereken ve bu eğitimi doğrudan etkileyecek son derece önemli birkaç konu vardır:

- Üstün yetenekliler eğitimini alan öğrencilerin sisteme entegrasyonunu sağlayacak yatay ve dikey geçiş esnekliklerinin yaratılması (Bazı derslerden muaf olma, sınıf atlama, okul zamanına uymada esneklik, bir kademedeki öbürüne geçişte farklı ağırlıklı puan uygulaması, lise ve üniversiteye girişte kontenjan ayrılması, performans değerlendirmesi ve diğer farklı ölçme yöntemlerinin başarı ölçüsü olarak kullanılması gibi)
- İstihdam ile ilişkilendirme hususu sözü edilen eğitimin etkililiğini ve yapılan yatırımın daha hızlı geri dönüşünü artırmada önemli bir etkidir. Burada kişiler, özel sektör ya da kurum ve kuruluşlar burs verebilir, kendi adlarını taşıyan kadrolar, uzmanlık alanları ihdas edebilir, doğrudan iş verebilir.
- Proje ya da belli bir iş/görev karşılığı, kontrata dayalı istihdam gerçekleştirilebilir. Bunun yerel ağlar içerisinde gerçekleştirilmesi orta ve uzun va-

dede büyük kentlere göçü azaltacak, bölgesel kalkınmayı hızlandıracak bir önlem olabilir. Bu boyut yaş ya da diploma kısıtlamalarından bağımsız olarak hayata geçirilebilir.

- İstihdamda üstün yeteneklilere öncelik verilmesini kolaylaştıracak pilot ve daha sonra ülke ölçekli projeler gerçekleştirilebilir.
- Beyin göçü üstün yetenekliler eğitiminin önünde ve arkasındaki en büyük engellerden birisidir. Bunun karşısındaki en büyük tedbirin de yine üstün yeteneklilerin küçük yaşlardan itibaren eğitilmesi, eğitimin uygulama ile ilişkilendirilmesi, bireyin kendi başarı ve katkısını görmesinin ve istihdamının sağlanması olduğu iddia edilebilir.
- Mali kaynaklar örgün eğitimde devlet destekli olabilir. Bunun dışındaki tüm maliyetin devlet dışı kaynaklardan sağlanması esas olmalıdır. Tıpkı eğitimin temelindeki farklılaşma ve çeşitlenme gibi kaynaklar da farklılaştırılmalı, çeşitlendirilmelidir. Yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar, uzman sivil toplum kuruluşları, vakıf ve dernekler, ticaret ve meslek odaları, sendikalar, işyerleri, tüm sektörlerdeki paydaş kurum ve kuruluşlar ile bireyler etkinliklerin mali ve sosyal desteğini karşılama sorumluluğunu üstlenebilir. Bu gönüllülüğü sağlayacak proje geliştirme, fizibilite ve tekliflerin hazırlanmasında üstün yeteneklilerin katkısının da sağlanmasına özen gösterilmelidir.

TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ

Ülkemiz için bir yandan dünyadaki gelişmelerle ve bilimsel bulgularla uyumlu olan bir taraftan da Türkiye gerçeklerini göz ardı etmeyen, yani hayata geçirilebilir bir model önerisi örgün ve yaygın eğitim bağlamında ve farklı iki uygulama alanı olarak sunulmaktadır.

Örgün Eğitim

Örgün eğitim kapsamında iki uygulama önerilmektedir.

1. Özel gruplandırmalar
2. Üstün yetenekliler için ayrı okullar

Özel gruplandırma belli yetenek alanlarında üstün özellikler gösteren öğrencilerin yaşlarından bir ölçüde bağımsız olarak gruplara ayrılması ve o konuda normal eğitimden farklı bir öğretime tabi tutulması şeklinde yapılabilir. Öğretim okul saatleri içinde, okul ortamında ve ihtiyaç duyulduğunda usta öğreticilerin katkısıyla öğretmenler tarafından gerçekleştirilir. Öğrencinin erişisi öğretim gibi farklılaştırılmış yöntemlerle belirlenir. Gruplamalar ders ve yıl temelinde yapılır. Benzer bir uygulama ders dışı etkinlikler ve kol faaliyetleri için de geçerlidir. Bazı öğrenciler birden çok özel grubun içinde yer alabilir.

Gruplar imkanlar elverdiğince az sayıda öğrenci için de yapılabilir. En uç noktada öğretim bir öğrenci için bireyselleştirilebilir. Sorumlu öğretmenler gruplamalarda geleneksel öğretim yöntemlerinin yanı sıra tamamen farklı özel yöntemler kullanabilir. Bu öğretmenler, üstün yetenekli çocukların özellikleri, öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi, öğrenme malzemesi geliştirme ve farklı ölçme araçlarının kullanımı konusunda hizmet-içi eğitim alırlar. Özel gruplama temel eğitim ve ortaöğretimin tüm kademeleri için önerilen bir uygulamadır.

Üstün yetenekliler için ayrı okullar ilköğretim ikinci kademededen itibaren yetenek alanlarına göre seçilmiş öğrencilerin temel eğitimle birleştirilmiş özel öğretim alanlarında ileri düzey öğrenmelerle karşı karşıya bırakıldıkları eğitimdir. Yatılı ya da gündüzlü, ancak öğrencilerin yoğun ve farklılaştırılmış yaşantılara maruz kaldıkları, gelişmelerinin bireysel düzeyde izlendiği, üstün potansiyelin işlendiği bir eğitimdir. Programlar esnek ve farklılaştırılmış, uygulama olabildiğince bireyselleştirilmiş, öğretmenler özel olarak seçilmiş ve yetiştirilmiş olmalıdır.

Yaygın eğitim

Yaygın eğitim kapsamında önerilen uygulama *Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar ve Gençler Kurumu* şemsiyesi altında **Yetenek Tanılama ve İzleme (YETİ) Merkezleri ve Noktaları** oluşturulmasına yöneliktir. Böyle bir yapılanma içinde gerçekleştirilebilecek eğitimin ana hatları ve özellikleri aşağıda açıklanmaktadır.

Eğitimin Özellikleri

- Sunulacak hizmetten ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ne olursa olsun farklı özel yetenek alanlarında üstün potansiyel ve performans gösteren

tüm çocuk ve gençler yararlanacak, burs ve mali destek programları uzun vadede tüm ihtiyacı karşılayacak biçimde planlanacaktır.

- Üstün yetenekliler eğitiminde örgün ve örgün olmayan eğitim etkinlikleri, özerk ve özgün biçimde planlanabilecek, yürütülebilecek ve değerlendirilebilecektir. Bu amaçla sabit bir müfredat oluşturulmayacak, genel ve dışardan ölçmelere dayalı değerlendirmelere yer verilmeyecektir.
- Eğitimin ortak çekirdeğini üreterek öğrenme/gelişme ve yaratıcılığın/yeniliğin ortaya konması oluşturacaktır.
- Öğrenme yaşantılarının organizasyonu yaş ya da sınıf temelinde değil, yetenek ve becerilerin konusuna göre grup, küçük grup, ya da birey düzeyinde yapılacaktır.
- Üretim ve yaratıcılık etkinliklerinin planlanmasından, uygulanmasından, sürece ve sonuca yönelik değerlendirmelerden birden çok kişi ve kuruluş sorumlu olabilir. Bunlar aile, öğretmen, "mentor", usta kişi, rehber ya da işin sorumluluğunu alma yeterliğindeki her hangi bir yetişkin olabilir. Bu kişilerin bazılarının üstün yetenekliler eğitimi konusunda özel olarak yetiştirilmiş olması gerekirken, bazılarının böyle bir eğitimi almış olması gerekemeyebilir. Toplumun tüm bireyleri potansiyel kaynak olarak değerlendirilebilir. Kimin hangi düzeyde sorumluluk taşıyacağına yapılacak üretim/iş, geliştirilecek beceri ya da proje bağlamında karar verilir.
- Üstün yetenekliler eğitimi uygulamalarının tümü sonuçta bir iş, üretim, çözülmüş bir problem/sorun, ortaya konmuş bir yenilik ya da yaratıcılık örneği oluşturma hedefine yöneliktir. Öğrenmeler yani bilgi, geliştirilen yetenekler, beceriler, tavır, tutum ve alışkanlıklar amaç değil, araçtır. Bunlar üretebilmenin, yapabilmenin, yaratabilmenin araçları olarak öğrenilir ve kullanılır.
- Üstün yetenekliler eğitimi örgün eğitim yerine geçmez, onun eksiklerini gidermez, onun amaçlarına doğrudan hizmet etmez. Alternatif değil, tamamlayıcı, zenginleştirici, çeşitlendirici, yaratıcılığı özendiren ve sınırları tarif edilmemiş, ucu açık, esnek, bireyselleştirilmiş, günlük ve gerçek yaşamla ilişkilendirilmiş eğitimidir.
- Eğitimin tarifli ve sınırlı mekanı, sabit fiziksel ortamı, sabit donanımı, belirlenmiş araç-gereci olması gerekmez. Yapılacak işin niteliğine göre her yer öğrenme ortamı olarak kullanılabilir. Her malzeme öğrenme aracına

dönüştürülebilir. Yeni ortam ve malzeme değil, mevcutların yeni kullanım biçimleri kritik unsurdur.

- Yukarıdaki ilkeler çerçevesinde düzenlenen ve gerektiğinde çok farklı olabilecek uygulama biçimleri olabilir. Bu farklılıklar değişik grupların birbirinden öğrenmelerine yol açabilir, uygulamaların etkililiğini ve verimliliğini artırabilir.
- Uygulamalarda çocukların/gençlerin yapılacak işle ilgili pek çok karara katılması, sorumluluk üstlenmesi, aktif olarak üretimi/işi yapması esastır. Planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarında aktif katılım şarttır. Öğrenme biçimleri, öğrenme yöntemleri, ihtiyaca ve işe göre etkileşim ve değerlendirme yöntemleri çeşitlendirilir.
- Etkinliklere katılacak öğrencilerin tanınması standart testlerle, öğretmen, ana-baba aday gösterme formları, öz-değerlendirme formları, portfolio, seçme kampları gibi farklı yöntemlerle ya da bunlardan bir kaçını kullanılarak yapılabilir.
- Yönlendirmede rehber öğretmen, "mentor", ebeveyn ve çocuk/genç işbirliği yaparak çalışır. Yönlendirmeler uzun ya da kısa vadeli olabilir. Her çocuk/genç için açık dosya tutulur, bunun bir kopyası aileye verilir.
- Tüm etkinliklere ilişkin kayıtlar, belgeler ya da raporlar tutulur. Paylaşım toplantılarında, seminer ve panel gibi ortamlarda sunulur. Hizmet-içi eğitim programlarında ve bilimsel çalışmalarda veri olarak kullanılır. Ortak deneyim ve ortak akılla etkinlikler geliştirilir.
- Etkinliklerin sonucu tüm paydaş ve katılımcılarla paylaşılır.
- Uygulamalar ve sonuçları kamu oyu yaratmak, toplumu eğitmek ve yönlendirmek amacı ile de kullanılır. Bu bağlamda basın-yayın ortamlarıyla ilişkilere özen gösterilir.
- Üstün yetenekliler eğitiminden yalnızca bu özelliklere sahip çocuklar/gençler, bunların ebeveynleri ile eğitimciler değil tüm toplum sorumlu ve dolayısıyla yükümlüdür.
- Çözüm için atılacak ilk adım, üstün yeteneğe sahip çocuklara eğitim aşamasında özel yaklaşımlarla katkıda bulunmak olmalıdır. Ancak, üstün yetenekli çocukların eğitim sürecinin ilk aşamasından sonra onlara ilgi alanı tercihi yapma olanağı verecek bir ortamda yaşama ve kendilerini geliştirme ortamının sağlanması ise ikinci temel ilke olmalıdır.

- Üstün yeteneklilere öğrenme ortamları ve kurumlar tasarlamak yanında, mevcut ortamların üstün yeteneklilere de uygun olabilecek bir çeşitliliğe kavuşturulması için de çalışmalar yapılmalıdır.

Kurum Modeli

Ülkemizde üstün yeteneklilerle ilgili yaygın eğitim etkinliklerinden sorumlu *Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar ve Gençler Kurumu* isimli bir kuruluş önerilmektedir. Kurumun görevleri şöyle sıralanabilir:

- Ülke ölçeğinde stratejik bilgi üretmek, bilimsel araştırmalar yapmak, yapıları desteklemek ve bilgi merkezi oluşturmak
- Yetenek eğitimiyle ilgili politikalar oluşturmak, mevcut politikaları değerlendirmek ve güncelleştirmek,
- Tanılama araç ve yöntemleriyle ilgili geliştirme, uygulama ve değerlendirme çalışmalarını koordine etmek ve araştırmaları desteklemek
- Üretim, istihdam ve beyin gücü ilişkilerini incelemeye, planlamaya ve uygulamaya katkıda bulunmak
- MEB, üniversite, özel sektör, uzman sivil toplum kuruluşları ve medya ile işbirliği yaparak örgün ve yaygın eğitime destek vermek

Kurumun oluşturulmasında TÜBİTAK modelinden yararlanılabilir. Mali kaynaklar Millî Piyango ve RTÜK gelirlerinden alınacak paylar ve özel sektör katkısı ile oluşturulacak fonla karşılanabilir.